Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2014–2015

30 977 AIVD

Nr. 118

VERSLAG INTERPARLEMENTAIRE COMMISSIEVERGADERING (ICM) OVER DEMOCRATISCH TOEZICHT OP INLICHTINGEN-DIENSTEN IN DE EUROPESE UNIE OP 28 EN 29 MEI 2015 TE BRUSSEL

Vastgesteld 18 juni 2015

Op 28 en 29 mei 2015 nam het lid Van Bommel (SP) deel aan een interparlementaire commissievergadering over democratisch toezicht op inlichtingendiensten. Hierbij treft u een verslag van de bijeenkomst.
De conferentie werd geopend door de heer Moraes, voorzitter van de parlementaire commissie voor Burgerlijke Vrijheden, Justitie en Binnenlandse Zaken (LIBE) van het Europees parlement (EP). Nieuwe bedreigingen zoals terrorisme vragen om een hernieuwd debat over inlichtingendiensten en controle hierop in de parlementen om de veiligheid van de lidstaten te garanderen. Het EP en de nationale parlementen van Litouwen, België en Italië hebben de conferentie geïnitieerd om de mogelijkheden tot het verbeteren van internationale samenwerking met elkaar te verkennen.
Het EP heeft in 2014 een omvangrijk onderzoek afgerond naar aanleiding van de onthullingen over inlichtingendiensten door Snowden. Het verslag van dit onderzoek heeft de vorm van een resolutie van het EP met conclusies en aanbevelingen. Inzake toezicht op de activiteiten van inlichtingendiensten kan worden geconcludeerd dat toezichthouders onvoldoende geëquipeerd zijn in het licht van de toegenomen bevoegdheden van inlichtingendiensten. Een van de belemmeringen is dat het toezicht op nationaal niveau zonder grensoverschrijdende samenwerking niet gelijk op gaat met toegenomen internationale samenwerking tussen inlichtingendiensten.

OPENING SESSION: The repercussions on intelligence oversight of a rapidly changing world
De directeur van IntCen introduceert zijn dienst. Dit is een onderdeel van de buitenlandse dienst van de Europese Commissie (EEAS). Veel medewerkers zijn gedetacheerd vanuit de inlichtingendiensten in de lidstaten. IntCen verzamelt geen gegevens maar maakt analyses van aangeleverde gegevens.
Bijdragen worden vanuit de lidstaten gedaan op verzoek maar ook op eigen initiatief. Dit betreft ongeveer 500 rapporten per jaar die worden verstrekt aan Europese instellingen en de lidstaten. De analyses betreffen

kst-30977-118
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2015

met name bedreigingen van de veiligheid in de EU van buiten de EU maar op het gebied van terrorismebestrijding en cyberveiligheid kijkt IntCen ook naar bedreigingen van binnen de EU. Op basis van de huidige rechtsgrondslag zijn operationele activiteiten niet mogelijk, indien daar wel behoefte aan zou zijn zou de rechtsgrondslag moeten worden aangepast. Dit wordt vanuit IntCen niet binnen afzienbare termijn verwacht. De directeur van IntCen adviseert de controle op algemene en militaire inlichtingendiensten te combineren.
Er werden vragen gesteld vanuit het Europees parlement en de nationale parlementen uit Spanje en Italië. De vragen betroffen hoe IntCen met persoonsgegevens om gaat (IntCen verwerkt geen persoonsgegevens), of er behoefte lijkt te zijn aan een Europese inlichtingendienst (geen antwoord), aan wie de analyses worden verstrekt (Europese instellingen en lidstaten), hoe het toezicht op IntCen is georganiseerd (informele gesprekken met Europarlementariërs voldoen gezien de beperkte bevoegdheid van IntCen).

De voormalig Legal Director van de Britse agentschappen MI5 en MI6, de heer Bickford, presenteert de activiteiten van de Britse inlichtingendienst gelardeerd met aansprekende voorbeelden in de strijd tegen terrorisme, zoals het offline halen van 100 pagina's per week met opruiende teksten. Het behouden van de balans tussen staat en individu, tussen vrijheid en de noodzaak om informatie te verzamelen is essentieel. De uitdaging ligt in het bijblijven van de inlichtingendiensten ten aanzien van veranderde communicatievormen waardoor mensen veel meer communiceren Hij is geen voorstander van de term «metadata», maar stelt «communications data plus» voor als meer adequate term. De spreker stelt dat als inlichtingendiensten los van de uitvoerende macht, op basis van juridische instemming en met parlementair toezicht functioneren dit de meest simpele en effectieve werkwijze is.

Er komen vragen van Europarlementariërs en vanuit nationale parlementen uit Duitsland, Roemenië, Italië, Frankrijk, Polen en Tsjechië. Behalve vragen aan de spreker vindt en ook een gesprek plaats over de mentaliteit van inlichtingendiensten en het overschrijden van grenzen, het toezicht op grensoverschrijdende samenwerking door de inlichtingendiensten, de houding van de Britse inlichtingendienst ten aanzien van parlementair toezicht in Duitsland, het technologisch en democratisch deficit van het mechanisme van toezicht in het Verenigd Koninkrijk, de juridische ontwikkelingen in Frankrijk, de noodzaak van politiek neutraal toezicht op de inlichtingendiensten, omgang met geheime informatie, controle op de begroting van de inlichtingendiensten en de controle in België naar aanleiding van twee lopende zaken, de verhouding tussen politici en experts bij het houden van toezicht, encryptie en of Europese inlichtingendiensten elkaar vertrouwen of bespioneren. In antwoord op de vragen geeft de spreker aan de zorgen omtrent toezicht te delen. Hij acht de kwaliteit van controle in de EU-lidstaten niet van het hoogste niveau. Controle dient vooraf plaatst te vinden door de rechterlijke macht en het parlement en kan niet worden overgelaten aan de uitvoerende macht.

De volgende spreker, professor Cameron van de Universiteit van Uppsala, geeft een inkijk in het aankomende rapport van Venetië Commissie van de Raad van Europa. Dit rapport is op 5 juni 2015 gepubliceerd. Het betreft uitvoerig onderzoek naar toezicht op inlichtingendiensten en concludeert dat aanpassing van de werkwijze noodzakelijk is. De aanleiding van het onderzoek zijn de toegenomen bevoegdheden van inlichtingendiensten sinds 11 september 2001. De spreker stelt dat de geïnstitutionaliseerde vorm van toezicht op inlichtingendiensten, het toezicht door de media waar overheden normaliter aan onderhevig zijn vervangt. De spreker licht toe dat het mandaat van de inlichtingendiensten door het parlement zo

nauw mogelijk moet worden gedefinieerd, waarna de diensten verantwoordelijk zijn voor de interpretatie van dit mandaat. Een ander aspect dat in het rapport naar voren komt is het onderscheid dat inlichtingendiensten maken tussen eigen burgers en degenen buiten de landsgrenzen. De inlichtingendiensten dienen te accepteren dat burgers in andere landen ook rechten hebben en zouden de categorieën binnen- en buitenland niet verschillend moeten behandelen. In het rapport is ook naar de VS gekeken.

De heer Oetheimer, hoofd van de sector Information Society, Privacy and Data Protection van het Europese mensenrechtenagentschap vertelt over het nieuw rapport van FRA over inlichtingendiensten dat op korte termijn zal uitkomen. Het rapport gaat over surveillance activiteiten van inlichtingendiensten, over het toezicht op inlichtingendiensten en hoe schendingen van grondrechten door inlichtingendiensten kunnen worden voorkomen.

Vragen worden gesteld door Europarlementariërs en de nationale parlementen uit Duitsland, Oostenrijk en Italië. De vragen gaan over het belang van openbaarheid van informatie voor zover mogelijk over de bescherming van klokkenluiders zoals Snowden, het belang van vertrouwen in parlementariërs dat informatie niet bij de media terecht komt, het scheiden van contraspionage en het opsporen van misdaad, de familiaire verbanden in de wereld van inlichtingendiensten en het democratisch deficit inzake grensoverschrijdende situaties.

Tijdens deze ochtendsessie vond in het Europees parlement een persconferentie plaats waar een lid van het Oostenrijks parlement samen met Judith Sargentini (EP, GroenLinks) nieuw bewijs publiceerde over mogelijke afluisterpraktijken van de kabels van Europese bedrijven, waaronder een groot aantal van KPN.

Vervolg conferentie
Het vervolg van de conferentie bestond uit drie workshops met een groot aantal sprekers uit nationale parlementen, toezichthoudende commissies en onderzoeksinstituten. Deze workshops hebben onder Chatham House Rule plaatsgevonden waardoor een verslag met de inbreng van de sprekers niet beschikbaar is. Tijdens de workshops hebben leden van parlementaire en buitenparlementaire toezichthoudende commissie hun werkwijzen toegelicht en ervaringen hiermee gedeeld. Kernpunten uit de presentaties en de debatten met de aanwezigen zijn de volgende:
– Het internet en nieuwe technologieën stellen inlichtingendiensten, rechtshandhavende autoriteiten en toezichthouders voor uitdagingen. Het in huis hebben of kunnen inhuren van technologische expertise is voor toezichthouders essentieel
– Kernmerken van parlementair toezicht die werden genoemd als succesfactoren zijn het benoemen van de leden door het hele parlement, een brede samenstelling (uit twee kamers in bicamerale systemen), tussen de 5 en 10 leden, een balans tussen coalitie en oppositie, inhoudelijke ondersteuning beschikbaar, goede informatiepositie, vertrouwen tussen de toezichthouder en de inlichtingendiensten en mandaat om budget en personeel van de inlichtingendiensten goed te keuren.
– Een belangrijke maar moeilijk te beantwoorden vraag is of toezichthouders op inlichtingendiensten grensoverschrijdend moeten

samenwerken. De beperking van het toezicht door dit niet te doen wordt breed gedeeld, over mogelijke oplossingen lopen de meningen uiteen.

De delegatie,
Van Bommel

De griffier,
Vermeer